

Større likhet med fastlandet

Det generelle prisnivået på Svalbard nærmer seg fastlandet, men ligger fortsatt lavere. Husholdningenes forbruksutgifter ligger høyere enn på fastlandet, men ikke så mye høyere som i 1990. Forskjellene i inntektsnivå har også minsket på 1990-tallet, men Svalbard-boerne har fortsatt høyest inntekt etter skatt.

Svalbard-samfunnet har gjennomgått betydelige endringer de siste 10-12 årene. Mens Store Norske Spitsbergen Kullkompani har blitt nedbemannet, er næringslivet for øvrig blitt langt mer variert med stadig flere private aktører. Tilbudet av varer og tjenester har økt, turistene finner veien dit i stadig større grad, høyere utdanning og forskning er etablert med en betydelig virksomhet og privat boligbygging er nå mulig. Fra og med 2002 er det også innført eget lokalt selvstyre i Longyearbyen.

Levekårsundersøkelsen i Longyearbyen i 2000 (se Klevens to artikler i dette nummeret) belyser en rekke viktige forhold ved folks levekår på Svalbard, blant annet arbeidsforhold, boforhold, helse, sosial kontakt, fritid og kultur. Levekårsundersøkelsen omfatter derimot i liten grad en måling av befolkningens økonomiske levekår med unntak av noen spørsmål om husholdningens økonomi. Undersøkelsen viser likevel at økonomi er viktig både som en grunn for å flytte til Svalbard, og også for å bli værende på øya. Muligheten for å legge seg opp penger oppgis av nesten hver fjerde person som en viktig årsak til at man flyttet til Svalbard, mens hele 66 prosent oppgir den lave skatten som en viktig grunn for å bli værende.

Endrede økonomiske rammebetingelser

De privatøkonomiske rammene på Svalbard har blitt endret i form av at det arbeidsgiverfinansierte felleshusholdet har forsvunnet og blitt erstattet med privathusholdet. Dette gjelder innenfor alle yrkessektorer. Noen grupper av arbeidstakere har derimot fortsatt en fordel av at arbeidsgiver helt eller delvis subsidierer boligen deres. Svalbard-folk nyter også fortsatt godt av en lav inntektsskatt og fritak for en rekke avgifter på ulike varer. Staten har imidlertid fastsatt rammebetingelser som har tvunget fram en større grad av selvfinansiering. Dette har ført til stigende priser på mange offentlige goder som strøm, vann, renovasjon og vei (Høifødt 2000). Det er med bakgrunn i disse endringene av de økonomiske rammebetingelsene at sentrale og lokale myndigheter har ønsket å belyse hvordan utviklingen i de økonomiske levekårene på Svalbard har vært i de siste 10-12 årene, og hvordan folks økonomi er i dag sammenlignet med tilsvarende grupper på fastlandet.¹

Det bør med en gang understrekes at det er vanskelig å sammenligne økonomiske levekår for folk på Svalbard med tilsvarende grupper på fastlandet. Problemet er å finne gode nok muligheter i statistikken til å kunne identifisere "tilsvarende grupper på fastlandet". Befolkningen på Svalbard (i denne artikkelen menes hovedsakelig den norske befolkningen i Longyearbyen), avviker i forhold til fastlandsbefolkningen på en rekke indikatorer av både demografisk og økonomisk art. Dette skal vi komme nærmere inn på senere

Mads Ivar Kirkeberg,
Bjørn Are Holth og
Ayfer E. Storrud

Mads Ivar Kirkeberg er seniorrådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for inntekts- og lønnsstatistikk (mads.ivar.kirkeberg@ssb.no).

Bjørn Are Holth er planlegger i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for intervjuundersøkelser (bjorn.are.holth@ssb.no).

Ayfer E. Storrud er rådgiver i Statistisk sentralbyrå, og jobbet tidligere ved Seksjon for økonomiske indikatorer (ayfer.erbaydar.storrud@ssb.no).

Statistisk sentralbyrå foretok i mars 2001 to pris- og forbruksundersøkelser i Longyearbyen på Svalbard på oppdrag for Svalbard Samfunnsdrift AS. Formålet med disse to undersøkelsene var å kartlegge prisnivået på Svalbard, og forbruksmønster og nivå for ulike husholdningstyper. Sammen med en inntektsundersøkelse basert på ligningsopplysninger ønsket man å sammenligne de økonomiske levekårene på Svalbard i dag med tilsvarende grupper på fastlandet. Sammenstilt med data fra pris- og forbruksundersøkelsen på Svalbard i 1990 og inntektsstatistikk fra samme år, ønsket man også å kunne si noe om utviklingen i de økonomiske levekårene sammenlignet med fastlandet.

Resultater og dokumentasjon av de tre undersøkelsene er tidligere publisert i SSB sin serie Rapporter (Kirkeberg, Holth og Storrud 2002).

i artikkelen. Når man sammenligner med fastlandet, har man forsøkt å kontrollere for de faktorer som statistikkgrunnet tillater, men begrepet "tilsvarende" må tolkes vidt.

Nedenfor er de økonomiske levekårene forsøkt belyst ved hjelp av tre ulike komponenter: pris, forbruk og inntekt.

Prisnivået nærmer seg fastlandet

Formålet med prisundersøkelsen på Svalbard i 2001 var å kartlegge prisnivåforskjellen mellom Svalbard og fastlandet gitt et gjennomsnittlig forbruk². Dette var også utgangspunktet for en tilsvarende undersøkelse som ble utført i 1990 (Statistisk sentralbyrå 1991)³. Undersøkelsen i 2001 viser at det generelle prisnivået for en husholdning på Svalbard er rundt 8 prosent lavere enn for en gjennomsnittshusholdning på fastlandet. I 1990 var det generelle prisnivået omtrent 19 prosent lavere enn på fastlandet (se tabell 1).

Det er flere årsaker til at prisnivået på Svalbard har nærmet seg fastlandsnivå. Sterkere vekst i prisene på Svalbard for boligjenester, matvarer, klær, skotøy og på varer og tjenester innen kultur og fritid ser ut til å være hovedårsaken.

De viktigste årsakene til at Svalbard-husholdninger fortsatt har et lavere prisnivå generelt, er et lavt prisnivå på alkohol og tobakk, lavere priser på kjøp og drift av transportmidler og fremdeles lavere husleier på Svalbard.

Dyrere mat og klær på Svalbard

Husholdninger på Svalbard betaler om lag 12 prosent mer for matvarer og alkoholfrie drikkevarer og vel 8 prosent mer for klær og skotøy enn husholdninger på fastlandet. Ifølge prisundersøkelsen i 1990 var prisnivået på matvarer og klær henholdsvis 7 og 24 prosent lavere enn på fastlandet (beregnet med utgangspunkt i forbruksmønsteret på fastlandet). Imidlertid er utvalget av varer og særlig ferske matvarer, blitt betydelig større siden 1990.

De fleste matvarer som kjøpes på Svalbard er dyrere enn på fastlandet. Særlig er meierivarer som melk, ost og egg samt grønnsaker og frukt betydelig dyrere. De høye prisene kan delvis forklares med store transportkostnader, knyttet til flyfrakt av ferskevarer. Kjøttvarer og sukkerholdige produkter som syltetøy og sjokolade har et lavere prisnivå på Svalbard enn på fastlandet. Lavere priser på kjøtt og kjøttvarer kan forklares med direkte import fra utlandet, for det meste fra Sverige og Danmark. Et lavere prisnivå på sukker, sjokolade og andre sukkerbaserte produkter har sammenheng med fritak for særavgiften for sukker.

En Svalbard-husholdning betaler om lag 6 prosent mer for klær og 17 prosent mer for skotøy enn en fastlandshusholdning. Man trenger spesielle klær, blant annet scooterdress, sportsutstyr og klær spesielt produsert for polarklimaet på Svalbard. Det er delvis derfor Svalbard-husholdningen bruker vel 50 prosent mer til klær enn en gjennomsnittlig fastlandshusholdning. Svalbard-befolkningen handler mye via postordre, særlig klær som brukes innendørs. I tillegg kjøper man klær i ferier eller ved andre besøk på fastlandet. Dette er med på å trekke prisnivået ned for klær.

Tabell 1. Prisnivåindekser, etter konsumgruppe (COICOP) 2001. Fastlandet=100

	1990	2001
Totalindeks	80,6	91,9
Matvarer og alkoholfrie drikkevarer	92,5	112,2
Alkoholholdige drikker og tobakk ¹	55,2	37,4
Klær og skotøy	75,8	107,8
Bolig, lys og brensel ²	79,6	93,7
Møbler og husholdningsartikler mv.	90,1	94,2
Helsepleie	93,3	85,8
Transport ²	69,1	71,8
Post- og teletjenester	92,6	83,9
Kultur og fritid ²	89,2	107,5
Utdanning ²	100,0	86,1
Hotell- og restauranttjenester ²	84,1	89,5
Andre varer og tjenester ²	83,6	94,4

¹ Denne gruppen inkluderte i 1990 også alkoholfrie drikkevarer. Sammensetningen av disse grupper var forskjellige i 1990, derfor er de ikke direkte sammenlignbare. ² Sammensetningen av disse grupper var forskjellige i 1990, derfor er de ikke direkte sammenlignbare.

Kultur og fritid koster også mer på Svalbard ...

Kultur og fritid koster vel 7 prosent mer for Svalbard-befolkningen enn for en fastlandshusholdning. Innen denne gruppen er det feriereiser, utstyr til sport, camping og utendørsaktiviteter, blomster og produkter til kjæledyr som trekker prisnivået opp for Svalbard-folk.

... mens alkohol og andre avgiftstunge produkter er betydelig billigere

Alkoholholdige drikkevarer er omtrent 50 prosent billigere på Svalbard enn på fastlandet. Størst forskjell ser vi på brennevin, hvor prisnivået er rundt 60 prosent lavere. Prisene på vin og øl er henholdsvis 39 og 52 prosent lavere enn hva en fastlandshusholdning må betale.

Det er imidlertid ikke overraskende at alkoholholdige drikkevarer koster dobbelt så mye, eller at tobakk er nesten fire ganger så dyrt på fastlandet som på Svalbard. Dette skyldes fastlandets høye avgifter på alkoholholdige drikkevarer og tobakk. For eksempel består om lag 70 prosent av salgsprisen for sigaretter av ulike avgifter, mens avgiftene på vin, brennevin og øl varierer med alkoholprosenten. På Svalbard selges disse varene uten avgifter.

Kjøp av egne transportmidler som biler, snøscootere og sykler samt drift og vedlikehold av disse, er gunstig for Svalbard-befolkningen. Den store prisforskjellen kan knyttes til det faktum at kjøp av egne transportmidler er fritatt for merverdiavgift og særavgifter på Svalbard.

Lavere boligutgifter

Gruppen bolig, lys og brensel har generelt sett vel 6 prosent lavere prisnivå på Svalbard enn på fastlandet. Produkter til vedlikehold og reparasjon av bolig er dyrere på Svalbard, derimot er tjenester knyttet til boligen og husleiene i gjennomsnitt lavere.

Møbler og husholdningsartikler er knappe 6 prosent billigere for en Svalbard-husholdning, til tross for ekstra transportkostnader.

Helsetjenester, medisiner og utdanning er rundt 14 prosent billigere, mens prisene på post- og teletjenester er om lag 16 prosent lavere på Svalbard.

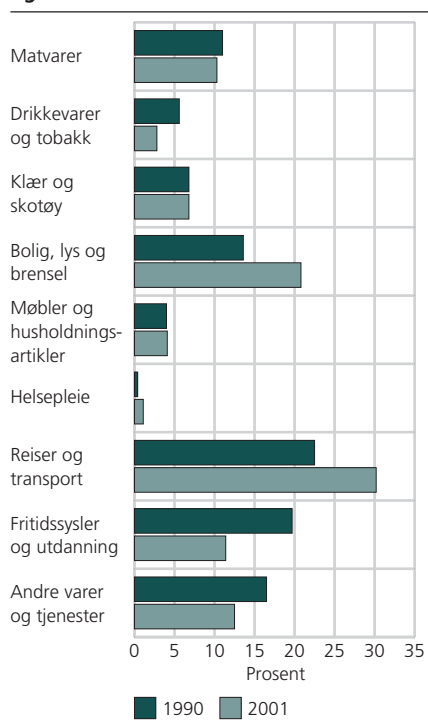
Særtrekk ved Svalbard gir høyere forbruksutgifter enn på fastlandet

Som nevnt innledningsvis, har Longyearbyen gjennomgått til dels betydelige endringer de siste årene. Allikevel er det en del særegne rammer på Svalbard som ikke endrer seg og som legger premisser for forbruket. Det polare

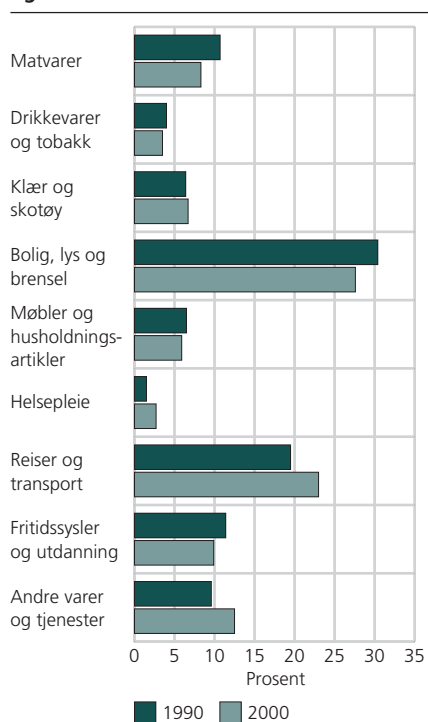
Foto: Espen Bratlie/Samfoto

Figur 1. Svalbard. Andeler av samlet forbruk for enpersonhusholdninger i 1990 og 2001. Prosent

Kilde: Forbruksundersøkelsene i Longyearbyen 1990 og 2001.

Figur 2. Fastlandet. Andeler av samlet forbruk for enpersonhusholdninger i 1990 og 2000. Prosent

Kilde: Forbruksundersøkelsene i Longyearbyen 1990 og 2001.

klimaet stiller større krav til oppvarming i hjemmet og betyr også at man på Svalbard er mer avhengig av varmt yttertøy og fottøy enn i et varmere klima. Permafrosten skaper også spesielle forhold med mye søle i den milde årstiden. Dette fører blant annet til at barn trenger klær og fottøy som er tilpasset slike forhold. Generelt vil behovet for noen typer varer og tjenester øke, mens andre behov vil avta eller være helt fraværende (Statistisk sentralbyrå 1991).

Avstanden til fastlandet gjør også at behovet for og kostnadene til transport ofte blir større. Muligheten til å holde kontakt med slekt og venner vil begrenses av de forholdsvis store kostnadene en reise til fastlandet innebærer. Mesteparten av omkostningene ved å holde kontakt med fastlandsboere vil nok oftest også måtte bæres av Svalbard-boerne. Svalbard er ikke et sted der "fastlandsvenner" stikker innom på kaffe.

Forbruksundersøkelsen² i Longyearbyen for 2000 viste at alle husholdningstyper har et noe høyere forbruk på Svalbard enn på fastlandet. Det samlede utgiftsnivået for enpersonhusholdninger på Svalbard ligger om lag 12 prosent høyere enn nivået på fastlandet, og om lag 13 prosent høyere for flerpersonhusholdningene. Resultatene fra 1990-undersøkelsen viste at det samlede utgiftsnivået lå 21 og 26 prosent over nivået på fastlandet, for henholdsvis enperson- og flerpersonhusholdninger. Det kan derfor være god grunn til å anta at forskjellene mellom Svalbard og fastlandet har minket, men dette kan ikke helt entydig fastslås siden man ikke har klart å beregne en konsumprisindeks som kan justere prisnivået på Svalbard opp til 2000-priser⁴.

Det er viktig å understreke at forbruksnivået ikke er kontrollert for en del egenskaper ved befolkningen. Vi skal senere i artikkelen se at befolkningen på Svalbard har et høyere inntektsnivå enn fastlandsbefolkningen. Høyere inntekt medfører gjerne et høyere forbruk og annerledes sammensetning av forbruket. Når vi finner at forbruksnivået på Svalbard er høyere enn for fastlandet, trenger dette derfor ikke å tilskrives strukturelle rammebetingelser på Svalbard, men kan like godt skyldes trekk ved befolkningen som velger å bo der.

Enpersonhusholdninger på Svalbard bruker mer til reiser og bolig nå enn før

Figur 1 viser klart at enslige på Svalbard bruker mer til reiser og transport i 2001 enn hva de gjorde i 1990. Drøye 30 prosent av forbruket går til dette formålet, og er den desidert største utgiftsposten for enpersonhusholdninger i 2001. Vi har tidligere vært inne på de ekstra kostnadene som er forbundet med å bo på Svalbard når det gjelder kontakt med venner og familie på fastlandet. Disse rammebetingelsene var de samme i 1990, og vi ser at reiser og transport også da var den største utgiftsposten for enslige med en andel på 23 prosent. Økningen kan skyldes flere forhold. Transporttilbudet har blitt bedre med daglige flyruter til fastlandet. Det samlede forbruksnivået kan også ha blitt høyere, og da er det naturlig at en større andel av forbruket går til andre formål enn de rent basale som mat og bolig. Imidlertid ser vi at også andelen til bolig, lys og brensel har økt med 7 prosentpoeng, så denne forklaringen virker ikke helt plausibel. Hvis vi sammenligner med fastlandet (se figur 2) ser vi at også der har andelen til reiser og transport økt noe fra 1990 til 2000, men utslagene er langt mindre enn på Svalbard.

Sammenligner vi utviklingen på Svalbard og fastlandet når det gjelder boligutgifter, ser vi at denne andelen av forbruket nærmer seg hverandre. Det skiller bare 7 prosentpoeng mellom utgiftsandelen til dette formålet. Vi får bekreftet det vi kunne anta når det gjelder effekten av en utvikling på Svalbard i retning av et mer normalisert boligmarked. Statsansatte og ansatte i statsaksjeselskapene (Store Norske med flere) har på 1990-tallet fått redusert sine goder i form av subsidiert bolig. Denne reduksjonen har dog normalt vært ledsaget av en viss kompensasjon i form av høyere lønn. Ansatte i private selskaper mottar få slike goder fra arbeidsgiver, og denne gruppen har økt kraftig på 1990-tallet. Alle disse faktorene bidrar til at forbruksandelen til bolig har økt så vidt kraftig på disse drøye ti årene.

Den største endringen i forbruket finner vi imidlertid innenfor konsumgruppen fritidssysler og utdanning med en reduksjon på 9 prosentpoeng. Denne posten har nær blitt halvert fra 1990 til 2001. Vi ser også at andelen til drikkevarer og tobakk har blitt halvert på disse 11 årene. Andelen til matvarer, klær, skotøy og møbler og husholdningsartikler er nærmest uendret fra 1990 til 2001.

Samlet ser vi at Svalbard er et samfunn i betydelig endring. I et forbruksperspektiv er endringene vi observerer i forbruksmønsteret relativt store. På fastlandet er det få konsumgrupper som har særlig store bevegelser i perioden, mens Svalbard viser klare tegn på endringer i de strukturelle betingelsene som legger føringer på folks private forbruksmønster. Som vi skal se videre kan det se ut til at de største endringene har skjedd for nettopp enpersonhusholdningene.

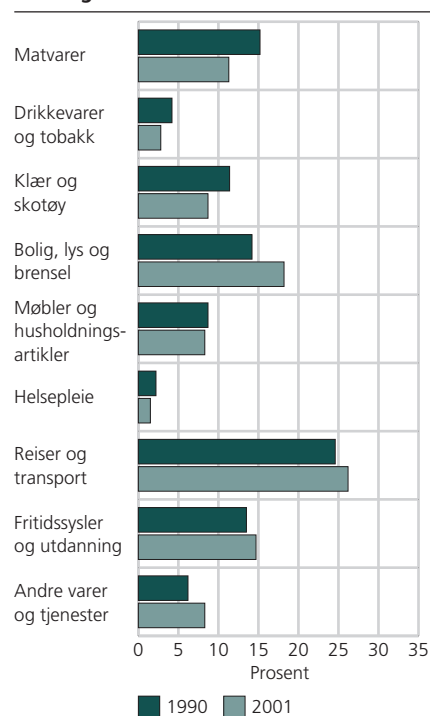
Flerpersonhusholdningene bruker mindre på mat og mer til bolig nå enn før

Reiser og transport er også for flerpersonhusholdningene den desidert største utgiftsposten i 2001 med 26 prosent av det totale forbruket (se figur 3). Dette er en svak økning fra 1990 og omtrent på samme nivå som på fastlandet (se figur 4). Flerpersonhusholdninger har altså ikke hatt den samme dramatiske økningen av denne utgiftsposten som vi så hos enpersonhusholdninger. Flerpersonhusholdninger på fastlandet har hatt en betydelig større økning i forbruksandelen til reiser og transport enn vi finner på Svalbard, og nivået i 2000 er marginalt lavere enn på Svalbard for denne husholdningstypen.

Den største økningen i forbruket finner vi for bolig, lys og brensel. Dette er nå den nest største utgiftsposten for flerpersonhusholdninger på Svalbard med 18 prosent av forbruket. Tendensen er motsatt av utviklingen på fastlandet også for denne husholdningstypen. Fra å være den største utgiftsposten på fastlandet i 1990 med 27 prosent av forbruket, er bolig nå nede på en andel under reiser og transport (21 prosent). En slik motsatt utvikling for sammenlignbare husholdningsgrupper er en klar indikasjon på at de økonomiske rammebetingelsene må ha endret seg i forskjellig retning på Svalbard og fastlandet.

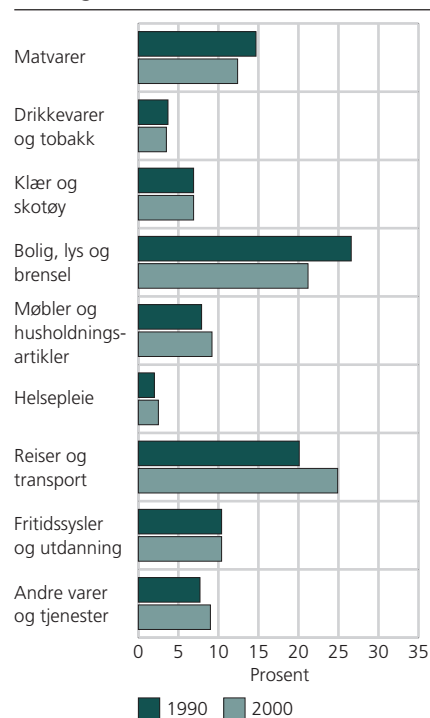
Det er også en klar reduksjon i forbruksandelen som går til matvarer for flerpersonhusholdningene på Svalbard. Andelen er redusert fra 15 til 11 prosent av forbruket og er nå nede som den fjerde største utgiftsposten. Tendensen er den samme som vi finner for gruppen på fastlandet, og andelen i 2000 er også noenlunde den samme.

Figur 3. Svalbard. Andeler av samlet forbruk for flerpersonhusholdninger i 1990 og 2001. Prosent

Kilde: Forbruksundersøkelsene i Longyearbyen 1990 og 2001.

Figur 4. Fastlandet. Andeler av samlet forbruk for flerpersonhusholdninger i 1990 og 2000. Prosent

Kilde: Forbruksundersøkelsene i Longyearbyen 1990 og 2001.

For andre konsumgrupper er endringene relativt små. Det er også et generelt trekk ved utviklingen av forbruksmønsteret for flerpersonhusholdningene at endringene jevnt over har vært mindre enn det vi fant for enpersonhusholdningene. Vi finner ikke igjen den forholdsvis store reduksjonen i utgifter til fritid og utdanning som vi så for enpersonhusholdningene. Snarere ser vi her en svak økning. Det samme forholdet ser vi for gruppen "andre varer og tjenester".

Så langt utgiftene – hva med inntektene?

Hittil har vi beskrevet husholdningenes utgiftsside på Svalbard sammenlignet med fastlandet ved hjelp av prisnivå og forbruksmønster. En husholdnings økonomiske levekår kan uttrykkes i form av tilgang på varer og tjenester på den måten at jo høyere forbruk, desto bedre økonomiske levekår. Men en husholdnings forbruk bygger blant annet på visse preferanser. Man kan for eksempel velge å ikke forbruke alle sine økonomiske ressurser, men å spare noen av dem til senere bruk. På grunn av dette blir husholdningenes inntekt ofte brukt som det mest objektive kriteriet for måling av økonomiske levekår.

Nå finnes det ikke tilgjengelige opplysninger om hvilke personer som tilhørte hvilke husholdninger på Svalbard i 1990. En sammenligning av inntektsutviklingen på 1990-tallet på Svalbard med fastlandet må derfor begrenses til å se på individuell (brutto)inntekt. Det er viktig å gjøre en del avgrensninger før man sammenligner inntektsnivåene. Befolkningens alderssammensetning på Svalbard er annerledes enn på fastlandet ved at andelen i de yngste og eldste aldersgruppene er langt lavere enn på fastlandet. I tillegg er befolkningen på Svalbard fortsatt mannsdominert selv om dette har jevnet seg ut de siste årene. I 1990 var færre enn tre av ti personer lignet på Svalbard kvinner. I 1999 hadde denne kvinneandelen økt til drøyt fire av ti.

Det gjelder også generelt at den norske befolkningen på Svalbard er relativt homogen når det gjelder yrkestilknytning. Levekårsundersøkelsen 2000 i Longyearbyen viste at 91 prosent av alle over 16 år er i arbeid, mens kun 1 prosent var arbeidsledige. 95 prosent av mennene på Svalbard var i arbeid sammenlignet med 78 prosent på fastlandet. For kvinner på Svalbard var 89 prosent yrkestilknyttet mens tilsvarende andel på fastlandet var 69 prosent (se for øvrig artikkel av Kleven i dette nummeret av Samfunnsspeilet).

Et annet forhold som må trekkes inn ved sammenligning av inntektsnivå på Svalbard og på fastlandet, er forskjeller i skatteregler. Gjennomsnittlig skatteprosent på fastlandet i 1999 (utlignet skatt som andel av bruttoinntekt) ligger i størrelsesorden 25 prosent. Tilsvarende andel på Svalbard var om lag 15 prosent i gjennomsnitt. På Svalbard beskattes lønnsinntekter med 6 prosent (satser for inntektsåret 2000), mens næringsinntekter beskattes med 10 prosent. Trygdeavgiftssatsene er for øvrig de samme som på fastlandet.

For å ta hensyn til disse forskjellene i demografi, yrkestilknytning og skatteregler skal vi sammenligne gjennomsnittlig bruttoinntekt på Svalbard og fastlandet for yrkestilknyttede personer i alderen 25-55 år, både før og etter skatt er fratrukket.

Ingen inntektsforskjeller før skatt ...

Gjennomsnittlig bruttoinntekt for personer på Svalbard i alderen 25-55 år utgjorde 219 500 kroner i 1990. I tilsvarende aldersgruppe på fastlandet med yrkestilknytning var gjennomsnittlig bruttoinntekt 208 600 kroner, eller drøye 5 prosent lavere. Ni år senere, i 1999, utgjorde gjennomsnittlig bruttoinntekt på Svalbard og fastlandet henholdsvis 302 000 og 304 700 kroner (i løpende kroner), med andre ord en inntektsforskjell på under 1 prosent, men nå i favør fastlandet.

Gjennomsnittlig bruttoinntekt for menn på Svalbard lå i 1990 drøyt 3 prosent under tilsvarende gjennomsnitt for menn på fastlandet, mens kvinnene på Svalbard i gjennomsnitt hadde 3 prosent høyere bruttoinntekt enn sine søstre på fastlandet. Fram til 1999 har ikke dette bildet endret seg mye. Menn på Svalbard har nå en bruttoinntekt 4 prosent under nivået på fastlandet, mens kvinnene på Svalbard har en gjennomsnittlig inntekt 2 prosent høyere enn for yrkesaktive kvinner på fastlandet.

... men etter at skatten er fratrukket blir bildet et annet

For å korrigere for de store forskjellene i hva som betales i inntektsskatt på Svalbard og på fastlandet, ser vi på bruttoinntekten etter at den utlignede skatten er fratrukket. Gjennomsnittlig bruttoinntekt etter skatt på Svalbard utgjorde 191 500 kroner i 1990 sammenlignet med 153 400 kroner på fastlandet. Inntektsforskjellen blir med andre ord på hele 25 prosent i Svalbard-boernes favør. En tilsvarende sammenligning av inntekten etter skatt i 1999 viser at inntektsforskjellen har falt til 16 prosent, men fortsatt gjør altså det lave skattetrykket sitt til at folk på Svalbard sitter med mer igjen i lommeboka etter at skatten er betalt.

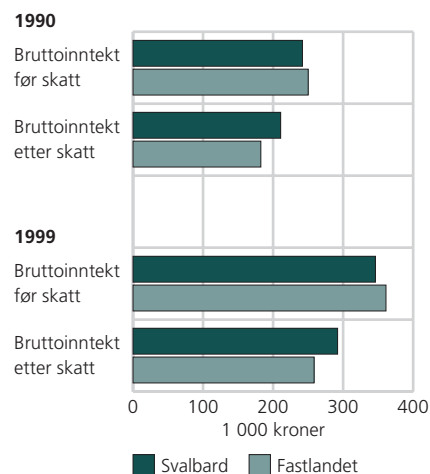
Ser vi på menn og kvinner atskilt i 1999, finner vi at menn på Svalbard har en bruttoinntekt etter skatt som ligger 13 prosent over menns inntekt på fastlandet. For kvinnene er inntektsforskjellen etter skatt enda høyere, 17 prosent. Når man sammenligner disse inntektsnivåene, er det viktig å være klar over at inntektsstatistikken for fastlandet ikke gir noen mulighet for å korrigere for arbeidstid. Levekårsundersøkelsen i Longyearbyen viste at 89 prosent av de sysselsatte innbyggerne arbeider heltid, fordelt på henholdsvis 95 prosent blant mennene og 81 prosent blant kvinnene. Disse andelenene ligger langt over det som for eksempel Statistisk sentralbyrå sin arbeidskraftundersøkelse viser, hvor 89 prosent av mennene oppgis å arbeide heltid sammenlignet med 57 prosent blant kvinnene (<http://www.ssb.no/emner/06/01/yrkeaku/tab-2001-02-01-04.html>).

Høyere husholdningsinntekt på fastlandet enn på Svalbard i 1999 ...

Husholdningen blir ansett for å være den beste analyseenheten når en skal se på inntekt i levekårsammenheng. Som husholdning er regnet alle personer, uansett slektsforhold, som er fast bosatt i boligen og som har felles kost. For inntektsåret 1999 har vi husholdningsopplysninger for både Svalbard og fastlandet og vi kan derfor foreta en sammenligning for dette ene året⁵.

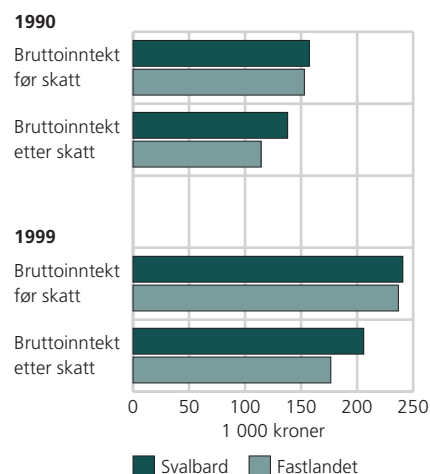
Gjennomsnittlig husholdningsinntekt (før skatt) på fastlandet lå 90 000 kroner høyere enn på Svalbard i 1999, 496 800 kroner sammenlignet med 406 900 kroner. Både yrkesinntekt, kapitalinntekt og diverse overføringer

Figur 5. Gjennomsnittlig bruttoinntekt før og etter skatt. Menn 25-55 år. Svalbard og fastlandet. 1990 og 1999. Kroner

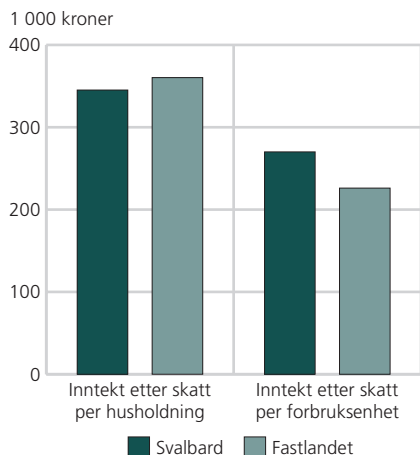
Kilde: Beregningsblad fra skattelikningen for Svalbard, Inntekts- og formuesundersøkelse for personer og husholdninger og Selvangivelsesstatistikk.

Figur 6. Gjennomsnittlig bruttoinntekt før og etter skatt. Kvinner 25-55 år. Svalbard og fastlandet. 1990 og 1999. Kroner

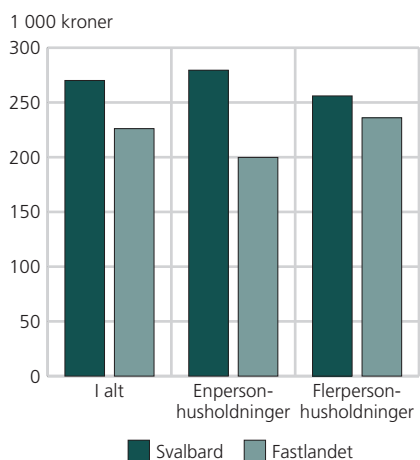
Kilde: Beregningsblad fra skattelikningen for Svalbard, Inntekts- og formuesundersøkelse for personer og husholdninger og Selvangivelsesstatistikk.

Figur 7. Inntekt etter skatt per husholdning og per forbruksenhet. Hovedinntektstaker 25-55 år. Svalbard og fastlandet. 1999. Kroner

Kilde: Inntektsstatistikk for personer og familier, Levekårsundersøkelsen 2000 i Longyearbyen og Inntekts- og formuesundersøkelse for personer og husholdninger.

Figur 8. Inntekt etter skatt per forbruksenhet, etter husholdningstype. Svalbard og fastlandet. 1999. Kroner

Kilde: Inntektsstatistikk for personer og familier, Levekårsundersøkelsen 2000 i Longyearbyen og Inntekts- og formuesundersøkelse for personer og husholdninger.

som pensjoner, stønader og barnetrygd ligger i gjennomsnitt høyere hos fastlandshusholdningene.

Inntektsforskjellen mellom fastlandet og Svalbard reduseres likevel betraktelig når vi ser på husholdningens inntekt etter skatt. Gjennomsnittlig utlignet skatt for husholdningene på Svalbard (61 700 kroner) utgjør mindre enn halvparten av gjennomsnittlig skatt for tilsvarende husholdninger på fastlandet (136 500 kroner). Inntektsforskjellen etter skatt reduseres med andre ord til 15 000 kroner i gjennomsnitt, men fortsatt i favør av fastlands-husholdningene.

... men ikke når vi korrigerer for forskjeller i husholdningsstørrelse

Et viktig forhold som bør trekkes inn når man sammenligner husholdningsinntekter, er forskjeller i husholdningsstørrelse. Innslaget av enpersonhusholdninger er langt større på Svalbard enn på fastlandet. For de husholdningene vi nå har sammenlignet inntekten til, utgjør gjennomsnittlig husholdningsstørrelse på Svalbard 1,9 personer, mens for referansehusholdningene på fastlandet utgjør den 2,7 personer i gjennomsnitt.

I figur 7 ser vi at ved korrigering for husholdningsstørrelse blir gjennomsnittlig inntektsnivå for alle husholdninger på Svalbard liggende høyere enn på fastlandet. Gjennomsnittlig inntekt etter skatt per forbruksenhet (EL=0,5)⁶ utgjorde 270 100 kroner for alle husholdninger på Svalbard, sammenlignet med 226 100 kroner for referansehusholdningene på fastlandet.

Enslige på Svalbard har mye høyere inntekt enn enslige på fastlandet

I figur 8 er inntektsnivået på Svalbard og fastlandet sammenlignet for henholdsvis enperson- og flerpersonhusholdninger. Vi ser at inntektsforskjellen er betraktelig større for enpersonhusholdningene enn for flerpersonhusholdningene. Enpersonhusholdningene på Svalbard hadde i 1999 en gjennomsnittlig inntekt etter skatt på 279 300 kroner. Dette er 80 000 kroner, eller nesten 40 prosent høyere, enn for de enpersonhusholdningene vi sammenligner med på fastlandet. De to hovedårsakene til dette er igjen en relativt stor forskjell i yrkesinntekt samt det lavere skattenivået. Yrkesinntekten for enslige personer 25-55 år på Svalbard ligger i gjennomsnitt mer enn 45 000 kroner høyere enn for yrkesaktive enslige personer i samme aldersgruppe på fastlandet. Samtidig får enpersonhusholdningene på Svalbard utlignet drøyt 30 000 kroner mindre i skatt.

For de større husholdningene er bildet litt annerledes. Inntekt etter skatt per forbruksenhet for disse husholdningene på Svalbard utgjør 256 000 kroner og på fastlandet 236 000 kroner, en forskjell på om lag 9 prosent. Både yrkesinntekt, kapitalinntekt og overføringer ligger derimot høyere på fastlandet. Igjen er det det lave skattenivået som bidrar til at Svalbardianerne kommer best ut.

Økende husholdningsinntekt med økende botid på Svalbard

Figur 9 viser at husholdningsinntekten øker med økende botid på Svalbard. I husholdninger hvor hovedinntektstakeren har bodd på Svalbard ti år eller lenger, utgjør inntekt etter skatt per forbruksenhet 287 000 kroner. For husholdninger med botid fra fem til ni år er tilsvarende inntekt litt høyere, 293 000 kroner. Deretter er det et lenger sprang ned til inntektsnivået for de med kortere botid. For husholdninger hvor hovedinntektstaker har bodd på Svalbard fra tre til fire år, utgjør inntekt per forbruksenhet 261 000 kroner sammenlignet med 253 000 kroner for de med botid under to år. Igjen er det lønnsinntekten som bidrar mest til inntektsforskjellene, lønnen øker med økende botid.

Noen årsaker til dette viser Levekårsundersøkelsen i Longyearbyen, hvor det er folk ansatt i gruvedrift og folk ansatt i lokalforvaltning som har bodd lengst på Svalbard, henholdsvis en gjennomsnittlig botid på 15 år og 10,5 år (Kleven 2002). Statistikken viser at disse to yrkessektorene har de høyeste lønnsinntektene (Kirkeberg, Holth og Storrud 2002). Vi har også tidligere vist at menn har høyere inntekt enn kvinner. Den mannlige befolkningen på Svalbard har gjennomsnittlig bodd 1,5 år lenger enn den kvinnelige befolkningen viser levekårsundersøkelsen fra 2000.

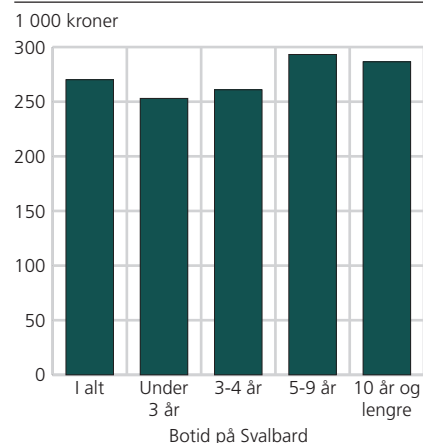
Godt samsvar mellom faktisk og opplevd økonomi

Vi har hittil sett en god del på tallenes tørre tale og sammenlignet økonomien til ulike grupper på Svalbard og også forsøkt å gjøre noen sammenligninger med referansegrupper på fastlandet. Dette gir et relativt godt og objektivt bilde av personers og husholdningers økonomi. Men hva inntektsstatistikken viser og hva slags subjektivt syn folk har på sin egen økonomi, vil variere. I levekårsundersøkelsen i Longyearbyen i 2000 ble intervjuobjektene spurt om hva de syntes om egen husholdnings økonomi. De ble bedt om å rangere den på følgende skala; svært fornøyd, ganske fornøyd, verken fornøyd eller misfornøyd, ganske misfornøyd og svært misfornøyd⁷.

For det første kan det fastslås at folk på Svalbard i all hovedsak er fornøyd med økonomien til husholdningen de tilhører. Mer enn 88 prosent oppgir at de er ganske eller svært fornøyd med sin økonomi (av disse oppgir nesten 42 prosent at de er svært fornøyd). I underkant av 9 prosent har et greit forhold til privatøkonomien, de er verken fornøyd eller misfornøyd. Kun 16 husholdninger, eller omtrent 3 prosent, oppgir at de er misfornøyd eller svært misfornøyd med økonomien.

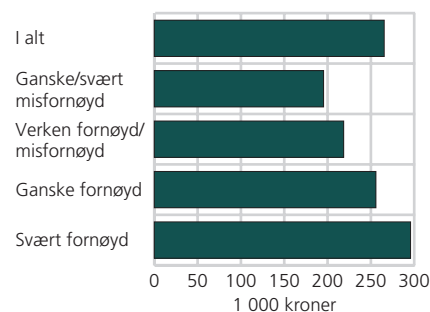
Ut fra figur 10 ser vi også at det er et bra samsvar mellom størrelsen på husholdningens inntekter og hvordan økonomien faktisk oppleves. Inntekt etter skatt per forbruksenhet synker gradvis fra 296 000 kroner for de som er svært fornøyd med sin økonomi ned til 100 000 kroner lavere blant de som er ganske eller svært misfornøyd med privatøkonomien. Med andre ord har de som er mest misfornøyd bare to tredeler av ekvivalentinntekten til de som er mest fornøyd.

Figur 9. Inntekt etter skatt per forbruksenhet, etter hovedinntektstakers botid. Svalbard. 1999. Kroner

Kilde: Inntektsstatistikk for personer og familier, Levekårsundersøkelsen 2000 i Longyearbyen og Inntekts- og formuesundersøkelse for personer og husholdninger.

Figur 10. Inntekt etter skatt per forbruksenhet, etter hovedinntektstakers oppfatning av egen husholdningsøkonomi. Svalbard. 1999. Kroner

Kilde: Inntektsstatistikk for personer og familier og Levekårsundersøkelsen 2000 i Longyearbyen.

1. Denne artikkelen er et utdrag fra en rapport (Kirkeberg, Holth og Storrud 2002) finansiert med bidrag fra Svalbard-rådet, Store Norske Spitsbergen Kullkompani AS, Justis- og politidepartementet, Arbeiderforeningen på Svalbard, Sparebanken Nord-Norge og Svalbard Samfunnsdrift AS.
2. For nærmere dokumentasjon av selve undersøkelses opplegg, gjennomføring og metoder, se Kirkeberg, Holth og Storrud 2002.
3. Indirekte ønsket man også å kartlegge prisutviklingen på Svalbard fra 1990 til 2001. Mangelfullt prismateriale fra 1990 og store avvik mellom vare- og tjenestespesifikasjonene i 1990 og 2001, utelukket en slik analyse.
4. For å kunne si noe om utviklingen av forbruket, blir vi derfor nødt til å begrense oss til å sammenligne andeler av forbruksutgifter, slik disse fordeler seg mellom de ulike vare- og tjenestegruppene. Siden forbrukstallene fra 1990 ikke er prisjustert, kan vi strengt tatt ikke si noe om det faktiske forbruket (mengden) av en gitt vare eller tjeneste har økt eller avtatt. En økning av en gitt vares andel av de totale forbruksutgifter trenger ikke bety at husholdningene forbruker mer av denne varen, men kan like godt skyldes at varen har blitt dyrere sammenlignet med andre varer.
5. Husholdningene er avgrenset til de som har en hovedinntektstaker som er yrkestilknyttet og i alderen 25-55 år.
6. En vanlig metode for å sammenligne inntekten til husholdninger med ulik størrelse og sammensetning, er å beregne husholdningsinntekt etter skatt per forbruksenhet. Denne inntekten beregnes ved å dividere husholdningens samlede inntekt etter skatt med summen av de ulike husholdningsmedlemmenes forbruksenheter. Disse forbruksenhetene kan beregnes på ulike måter, avhengig av hvilken ekvivalensskala som velges. I denne artikkelen er den såkalte kvadratrot-skalaen ($E=0,5$) benyttet. Her divideres husholdningsinntekten med kvadratrotten av antall husholdningsmedlemmer. Med kvadratrot-skalaen må for eksempel en husholdning med to voksne og to barn ha en inntekt som er to ganger så høy som inntekten til en enslig for å oppnå det samme velferdsnivået (på grunn av stordriftsfordeler i større husholdninger).
7. På grunn av svært få observasjoner i kategorien "svært misfornøyd" er denne slått sammen med kategorien "ganske misfornøyd".

Referanser

- Høifødt, Sverre (2000): *Pris- og forbruksundersøkelse for Longyearbyen*, upublisert notat 23.08.00.
- Kirkeberg, Mads Ivar, Bjørn Are Holth og Ayfer E. Storrud (2002): *Pris, forbruk og inntekt. Økonomiske levekår på Svalbard sammenlignet med fastlandet i 1990 og 2000*. Rapport 2002/14. Statistisk sentralbyrå.
- Statistisk sentralbyrå (1991): *Prisnivå på Svalbard 1990*. Rapport 91/15.

Hvis vi ser på noen kjennetegn til hovedinntektstakeren i husholdningene og hvordan vedkommende opplever sin egen økonomi, finner vi blant annet at menn på Svalbard generelt ser ut til å være litt mer fornøyde med sin husholdnings økonomi enn det kvinnene er. Nesten ni av ti menn (89 prosent) oppgir at de er ganske eller svært fornøyde. Mens bare 2 prosent oppgir å være ganske eller svært misfornøyde. Blant kvinnene oppgir også nesten ni av ti (88 prosent) å være ganske eller svært fornøyde, men en noe lavere andel blant de aller mest fornøyde. Blant kvinnelige hovedinntektstakere er det i underkant av 5 prosent som oppgir å være misfornøyde med egen husholdnings økonomi.

Det er ingen store forskjeller å spore i grad av tilfredshet med egen økonomi og hvilken husholdningstype man tilhører. Både i flerpersonhusholdningene og enpersonhusholdningene på Svalbard er nesten 90 prosent fornøyde med økonomien, men graden av tilfredshet varierer litt mer for husholdningene med flere personer. De har en høyere andel både blant dem som er svært fornøyde og blant dem som er misfornøyde.

Vi har tidligere sett at husholdningsinntekten øker med økende botid på Svalbard. Graden av tilfredshet med egen økonomi målt etter hvor lenge hovedinntektstaker har bodd på Svalbard, viser ikke den helt samme korrelasjonen. De som har bodd på Svalbard lengst, 10 år eller mer, har den laveste andelen blant de som er svært fornøyde med økonomien, men avstanden til de med mye kortere botid er riktignok ikke stor. Slår man kategoriene ganske fornøyd og svært fornøyd sammen, er det ikke store forskjeller etter lengden på botid, men fortsatt har de med lengst botid den laveste andelen. I andre enden av skalaen hos de som er ganske eller svært misfornøyd, har de med botid 3-4 år den klart høyeste andelen, mer enn dobbelt så høy som de med kortest og lengst botid. En botid på Svalbard på 5-9 år ser ut til å være gunstig, ingen av disse husholdningene oppgir å være misfornøyde med sin økonomi.